

Гнидюк О. Результати дослідження системи та педагогічних умов неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2022. Том 10, № 6. С. 6-13. DOI: 10.31110/2616-650X-vol10i6-001

Hnydiuk O. Rezultaty doslidzhennia systemy ta pedahohichnykh umov neperervnoi fizychnoi pidhotovky ofitseriv-prykordonnnykiv na taktychnomu ta operatyvnomu rivniakh viiskovoi osvity [Results of the study of the system and pedagogical conditions of continuous physical training of border guard officers at tactical and operational levels of military education]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2022. Vol. 10, No 6. S. 6-13. DOI: 10.31110/2616-650X-vol10i6-001

УДК 355.233.2:796:356.13(043.3)
DOI: 10.31110/2616-650X-vol10i6-001

Олександр ГНИДЮК

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-3154-1697>
ognuduk@ukr.net

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НЕПЕРЕРВНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ТАКТИЧНОМУ ТА ОПЕРАТИВНОМУ РІВНЯХ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті представлено результати дослідження системи та педагогічних умов неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти. З'ясовано, що для поліпшення якості фізичної підготовки курсантів і слухачів доцільним є впровадження педагогічних умов, які є важливим компонентом відповідної системи неперервної фізичної підготовки офіцерського складу, зокрема: розвиток сприятливого соціально-психологічного середовища для фізичного самовдосконалення та саморозвитку курсантів і слухачів; впровадження регулярного експрес-контролю і моніторингу загальної та спеціальної фізичної підготовленості курсантів і слухачів; проектування та моделювання змісту фізичної підготовки курсантів і слухачів з урахуванням контексту майбутньої професійної діяльності та завдань оперативно-службової та службово-бойової діяльності; залучення всього контингенту здобувачів освіти до занять видами спорту у процесі професійної підготовки; запровадження індивідуального обліку результатів фізичної підготовки та спортивних досягнень курсантів і слухачів; розвиток у курсантів і слухачів ціннісного ставлення до здоров'я, спорту та занять з фізичної підготовки і особистої безпеки; впровадження індивідуального підходу до планування і проведення занять з урахуванням вікової групи, фізичного стану, спортивних досягнень і освітньої спеціалізації здобувачів освіти; розвиток професійної майстерності викладачів дисциплін фізичної підготовки, застосування сили та особистої безпеки шляхом організації методичного супроводу та залучення професійних експертів, тренерів і фахівців спортивної галузі; комплексна інтеграція змісту дисциплін фізичної підготовки, особистої безпеки та застосування сили зі змістом загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін; запровадження елементів сучасної спортивної дидактики, уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС і стандартів військової освіти; впровадження інформаційних технологій, цифрових засобів, соціальних мереж, мобільних додатків і Інтернет.

Ключові слова: педагогічні умови; фізична підготовленість; офіцери-прикордонники; тактичний рівень військової освіти; оперативний рівень військової освіти; концепція; система фізичної підготовки.

Oleksandr HNYDIUK

Bohdan Khmelnytskyi National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-3154-1697>
ognuduk@ukr.net

RESULTS OF THE STUDY OF THE SYSTEM AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF CONTINUOUS PHYSICAL TRAINING OF BORDER GUARD OFFICERS AT TACTICAL AND OPERATIONAL LEVELS OF MILITARY EDUCATION

Abstract. The article presents the results of the study of the system and pedagogical conditions of continuous physical training of border guard officers at the tactical and operational levels of military education. It has been found that in order to improve the quality of physical training of cadets and students, it is advisable to introduce pedagogical conditions, which are an important component of the relevant system of continuous physical training of officers, in particular: development of a favorable social and psychological environment for physical self-improvement and self-development of cadets and students; introduction of regular express control and monitoring of general and special physical fitness of cadets and students; designing and modeling the content of physical training of cadets and students, taking into account the context of future professional activities and tasks of operational and combat activities; involvement of the entire contingent of students in sports in the professional training process; introduction of individual registration of the results of physical training and sports achievements of cadets and students; development of cadets and students' value attitude to health, sports and physical training and personal safety; introduction of an individual approach to planning and conducting classes, taking into account the age group, physical condition, sports achievements and educational specialization of students; development of professional skills of instructors of physical training disciplines, use of force and personal safety through the organization of methodological support and involvement of professional experts, coaches and specialists in the sports industry; comprehensive integration of the content of disciplines of physical training, personal security and use of force with the content of general military and specialized military disciplines; introduction of elements of modern sports didactics, unified training programs for border guards of the EU countries and standards of military education; introduction of information technologies, digital tools, social networks, mobile applications and the Internet.

Keywords: pedagogical conditions; physical fitness; border guard officers; tactical level of military education; operational level of military education; concept; system of physical training.

Дослідження процесу фізичної підготовки курсантів і слухачів у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана (далі – НАДПСУ), яка є вищим військовим навчальним закладом (далі – ВВНЗ) Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) дозволило зробити висновок, що традиційний освітній процес має суттєві резерви для вдосконалення змісту, форм і методів фізичної підготовки офіцерського складу на тактичному та оперативному рівнях військової освіти. Основним завданням цього процесу є формування і розвиток прагнення курсантів і слухачів до постійного професійного фізичного розвитку та самовдосконалення, готовності застосовувати у процесі майбутньої оперативно-службової діяльності набуті прикладні і методичні знання з фізичної підготовки, прикладні рухові вміння і навички особистої безпеки, навички захисту і нападу з використанням спеціальних засобів та прийомів рукопашного бою, застосовувати фізичну силу та спеціальні засоби у визначених законодавством ситуаціях під час виконання службових обов'язків.

Для поліпшення якості фізичної підготовки курсантів і слухачів доцільним є обґрунтування педагогічних умов, які є важливим компонентом відповідної системи неперервної фізичної підготовки офіцерського складу на тактичному та оперативному рівнях військової освіти. Ці педагогічні умови мають вирішити низку суперечностей, зокрема між:

- реальним станом фізичної підготовки курсантів і слухачів – випускників ВВНЗ ДПСУ, що обіймають первинні посади у підрозділах прикордонного відомства – з одного боку та сучасними вимогами прикордонного відомства щодо якості фізичної підготовки офіцерського корпусу – з іншого боку;

- дидактичними можливостями навчальної бази і засобів навчання (тренажерних комплексів, імітаційних засобів тощо) і реальним ступенем інтенсифікації дидактичного процесу у ВВНЗ;

- потребами у впровадженні в освітню підготовку офіцерських кадрів ДПСУ комплексної системи навчання, що охоплює загально-фізичну підготовку, рукопашний бій, тактичну медицину, вогневу, тактичну, психологічну та інші види підготовки (гірську (альпіністську), водну, маршову, кросову, лижну тощо) – з одного боку та станом професійно-педагогічної і методичної підготовленості;

- потребою у фізично підготовлених та мотивованих офіцерах ДПСУ, здатних до здійснення оперативно-службової діяльності у будь-яких екстремальних умовах, спроможних діяти асиметрично і нестандартно – з одного боку та низьким рівнем мотивації курсантів і слухачів до занять спортом та фізичної підготовки – з іншого.

Доводиться також констатувати, що проблема неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти є недостатньо опрацьованою у науковій теорії і практиці. Узагальнення теоретичного масиву публікацій дозволяє зробити висновок, що різноманітні аспекти фізичної підготовки військовослужбовців сектору безпеки і оборони представлені у публікаціях А. Андреса (удосконалення фізичної підготовки багатоборців військово-спортивного комплексу) [1], О. Діденка, С. Шумовецької та О. Луцького (професійна підготовка співробітників прикордонної служби Сполучених Штатів Америки та Європейських країн) [11]. Дослідник К. Пронтенко представив методику формування готовності фахівців прикордонної служби до застосування заходів фізичного впливу в оперативно-службовій діяльності [9]. Дослідники О. Наговіцин [8] і І. Скворок [10] у своїх публікаціях розкрили особливості проведення військової підготовки у країнах НАТО та збройних силах США, а також характеристики і особливості підготовки офіцерів запасу в зарубіжних країнах. Особливості формування потреби у фізичному самовдосконаленні співробітників сектору безпеки і оборони, у тому числі їхньої фізичної підготовки розкрито у публікаціях В. Антонця [2], а О. Багас дослідив вплив фізичної підготовки на самопочуття і розумову працездатність військовослужбовців [3]. Питання формування умінь застосування спеціальних засобів і зброї майбутніми офіцерами-прикордонниками у процесі фахової підготовки було предметом уваги В. Волошина [5], а особливості підготовки до фізичного виховання особового складу узагальнив А. Мельніков [7].

Водночас поза увагою вчених залишилося обґрунтування та дослідження результативності педагогічних умов неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти та апробація відповідної системи.

Отже, метою статті є оприлюднення результатів дослідження системи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти.

У дослідження ми виходимо з того, що неперервна фізична підготовка офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ буде результативною, якщо її розглядати як систему. Оскільки для будь-якої системи існують специфічні умови ефективного функціонування, то за результатами дослідження визначено перелік педагогічних умов, що можуть поліпшити якість неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ, зокрема:

- розвиток сприятливого соціально-психологічного середовища у ВВНЗ для фізичного самовдосконалення та саморозвитку курсантів і слухачів;
- впровадження регулярного експрес-контролю і моніторингу загальної та спеціальної фізичної підготовленості курсантів і слухачів;
- проектування та моделювання змісту фізичної підготовки курсантів і слухачів з урахуванням контексту майбутньої професійної діяльності та завдань оперативно-службової та службово-бойової діяльності;
- залучення всього контингенту здобувачів освіти до занять видами спорту у процесі професійної підготовки у ВВНЗ;
- запровадження індивідуального обліку результатів фізичної підготовки та спортивних досягнень курсантів і слухачів;
- розвиток у курсантів і слухачів ціннісного ставлення до здоров'я, спорту та занять з фізичної підготовки і особистої безпеки;
- впровадження індивідуального підходу до планування і проведення занять з урахуванням вікової групи, фізичного стану, спортивних досягнень і освітньої спеціалізації здобувачів освіти;
- розвиток професійної майстерності викладачів дисциплін фізичної підготовки, застосування сили та особистої безпеки шляхом організації методичного супроводу та залучення професійних експертів, тренерів і фахівців спортивної галузі;
- комплексна інтеграція змісту дисциплін фізичної підготовки, особистої безпеки та застосування сили зі змістом загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін;
- запровадження елементів сучасної спортивної дидактики, Бойової армійської системи (БАРС), уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС і стандартів військової освіти;
- впровадження ІКТ, цифрових засобів, соціальних мереж, мобільних додатків і Інтернет у процесі неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів.

Визначення педагогічних умов дозволяє перейти до реалізації наступного завдання – проектування моделі системи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ.

Систему неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів на тактичному та оперативному рівнях військової освіти можна представити як модель цілеспрямованої, свідомо організованої, динамічної взаємодії викладачів, управління навчального закладу та здобувачів освіти, що складається з цільового, змістово-діяльнісного та аналітико-результативного компоненту компоненту моделі.

Логіка дослідно-експериментального дослідження передбачала експериментальну перевірку системи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ, компонентами якої є обґрунтовані педагогічні умови.

Для виконання цього завдання дослідження застосовано метод педагогічного експерименту. Загалом він тривав з 2019 по 2022 роки і складався з трьох етапів: констатувального, формувального та підсумково-аналітичного.

На констатувальному етапі експерименту з'ясовано рівень володіння курсантами і слухачами уміннями і навичками виконання вправ і нормативів з фізичної підготовки, методикою проведення всіх форм фізичної підготовки персоналу та спортивно-масової роботи в підрозділах ДПСУ, особистої та громадської гігієни, з організації змагань з військово-прикладних видів спорту, проводити контроль фізичної підготовленості підлеглих і оцінювати фізичну підготовку підрозділу, а також застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та прийоми рукопашного бою. На цьому етапі також досліджено рівень фізичної сили, витривалості, швидкості, гнучкості, спритності, прихильності здоровому способу життя та педагогічних здібностей в курсантів і слухачів.

Формувальний етап педагогічного експерименту проведено на базі НАДПСУ, в ньому брали участь експериментальні (далі – ЕГ) і контрольні (далі – КГ) групи, тому він мав характер паралельного. На учасників ЕГ відбувався активний вплив шляхом впровадження обґрунтованих педагогічних умов неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів, а їхня підготовка відбувалася у відповідності розробленої системи поетапно (тактично-початковий етап – перший і другий курс, тактично-поглиблений етап – третій і четвертий курси навчання, оперативно-професійний етап – охоплює п'ятий і шостий рік навчання в магістратурі). Щодо самостійно-емпіричного етапу, який охоплює період від завершення навчання на тактичному рівні військової освіти (завершення навчання у ВВНЗ за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти) до вступу на оперативний рівень військової освіти (на другий (магістерський) рівень вищої освіти), то дослідження за цим етапом не проводилося, оскільки для цього відсутні відповідні умови.

Під час основної стадії формувального етапу педагогічного експерименту, що тривав від жовтня 2019 по січень 2022 року, з метою реалізації системи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ, експериментальної перевірки результативності обґрунтованих педагогічних умов, реалізовано

відповідні зміни в освітньому процесі учасників експериментальних груп, що обумовлено необхідністю привести зміст фізичної підготовки у відповідність до розробленої системи, яка передбачає реалізацію тактично-початкового, тактично-поглибленого і оперативно-професійного етапів.

Впровадження системи та педагогічних умов неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти було реалізовано шляхом впровадження заходів методичного та технологічного характеру, які стосувалися переважно змістово-діяльнісного компоненту системи, який передбачає впровадження обґрунтованих педагогічних умов, а вони, у свою чергу, стосуються змісту професійної і фізичної підготовки, передбачають інноваційні й ефективні форми, методи, прийоми і засоби. Педагогічні умови, за авторським задумом, реалізуються під час навчальних занять з дисциплін фізичної підготовки, особистої безпеки та застосування сили, ранкової фізичної зарядки; поза аудиторних заходів фізичної підготовки та спортивно-масової роботи, навчально-тренувальних занять зі спорту, навчально-тренувальних зборів з видів спорту, спортивних і службово-прикладних змагань, оглядів стану фізичної підготовки, а також під час самостійної роботи курсантів і слухачів на всіх етапах системи – тактично-початкового, тактично-поглибленого і оперативно-професійного.

Щодо розвитку сприятливого соціально-психологічного середовища у ВВНЗ для фізичного самовдосконалення та саморозвитку курсантів і слухачів, то було проведено соціально-психологічні тренінги, серед яких «Розвиток міжособистісної взаємодії, покращення стосунків та спілкування у колективі», «Тренінги з комунікації», «Моє здоров'я – здоров'я нації», «Як керувати своїми емоціями для збереження психічного здоров'я». Важливим засобом розвитку сприятливого соціально-психологічного середовища були корекційно-розвивальні заняття з елементами соціально-психологічних тренінгів для зменшення емоційної напруги в колективах кафедр, відділів і служб, покращення міжособистісних стосунків, створення позитивного мікроклімату, прагнення до фізичного самовдосконалення тощо, наприклад на тему: «Створення позитивного мікроклімату у колективі, емоційний та оздоровчий вплив фізичної культури і спорту», «Емоційний інтелект та особливості його розвитку»; цикл тренінгових занять на тему «Психологія розвитку особистості керівника», «Психологія професійного та фізичного саморозвитку» тощо.

Ще однією педагогічною умовою, що була реалізована для забезпечення результативної неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів у ВВНЗ ДПСУ стало впровадження регулярного експрес-контролю і моніторингу загальної та спеціальної фізичної підготовленості курсантів і слухачів.

Для реалізації цієї педагогічної умови у дослідженні запропоновано застосовувати декілька нових засобів, зокрема тест з фізичної підготовки Армії США (англ. Army Physical Fitness Test – APFT), що використовується для перевірки фізичної готовності військовослужбовців Армії США, та Тест на бойову придатність армії США (Army Combat Fitness Test – ACFT), який прийнято для використання з 2018 року.

Використання цих тестів урізноманітнює процес діагностики фізичної підготовленості і викликало додатковий інтерес у військовослужбовців до занять фізичною підготовкою та спортом. Для окремих військовослужбовців виконання тестових вправ викликало певні труднощі, оскільки традиційна програма підготовки військовослужбовців ДПСУ не передбачає випробування за такими вправами. Проте це виявилось для багатьох курсантів і слухачів додатковим мотивуючим чинником щодо свого фізичного саморозвитку та самовдосконалення.

Така педагогічна умова як проектування та моделювання змісту фізичної підготовки курсантів і слухачів з урахуванням контексту майбутньої професійної діяльності та завдань оперативно-службової та службово-бойової діяльності передбачала коригування і вибір змісту фізичної підготовки курсантів і слухачів з урахуванням вимог професійно-посадових (службових) функцій офіцерського складу відповідно посад тактичного та оперативного рівнів, а також з урахуванням основних елементів бойової діяльності, що притаманна для військовослужбовців ДПСУ під час ведення бойових дій на основі узагальнення результатів дій підрозділів ДПСУ в зоні проведення АТО та ООС.

Важливою умовою для поліпшення якості неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ є залучення всього контингенту здобувачів освіти до занять видами спорту у процесі самостійної підготовки.

Для цього було проведено опитування учасників експерименту щодо побажань і уподобань занять видами спорту, попереднього досвіду та досягнень у видах спорту до служби в ДПСУ та до навчання в НАДПСУ.

Узагальнення результатів анкетування курсантів та слухачів дозволили зробити висновок, що вони займалися спортом до вступу у ВВНЗ, проте з різною інтенсивністю. Досить значний відсоток, особливо юнаки, зазначили, що займалися різними видами єдиноборств (карате, самбо, дзюдо, рукопашний бій, різні види боротьби) (18,4 %) та популярними спортивними іграми: футбол (футзал) (13,5%), волейбол (9,5 %), баскетбол (7,5 %). Близько 15 % курсантів зазначили, що регулярно

відвідували спортивні зали та фітнес центри, де займалися силовими видами спорту (кросфітом, пауерліфтингом, армрестлінгом, гирьовим спортом, різними видами фітнесу).

Результати анкетування дозволили урахувати певною мірою побажання курсантів і слухачів щодо створення та функціонування спортивних секцій в НАДПСУ. Водночас з урахуванням можливостей навчального закладу (наявної спортивної бази, тренерського колективу, існуючих секцій, видів спорту, що передбачені спартакіадою ДПСУ), курсантам і слухачам запропоновано займатися видами спорту у 12 секціях.

У дослідженні важливе значення надавалося також індивідуальному обліку фізичної підготовки та спортивних досягнень курсантів і слухачів. Контроль за якістю фізичної підготовки та спортивною активністю є однією важливих з функцій управління прикордонним підрозділом, важливим елементом організації процесу фізичної підготовки у НАДПСУ. Правильно організований контроль за рівнем фізичної підготовленості здобувачів освіти та їхніх спортивних досягнень дозволяє об'єктивно й всебічно вивчити та оцінити фізичний стан; проаналізувати динаміку його змін за певний проміжок часу; визначити тенденції навчання і виховання військовослужбовців під час аудиторних занять, ранкової зарядки, спортивно-масової роботи та самостійної роботи курсантів і слухачів; виявити недоліки, окреслити заходи щодо їх усунення та подальшого підвищення фізичної підготовленості військовослужбовців.

Для розвитку ціннісного ставлення до здоров'я, спорту та занять з фізичної підготовки і особистої безпеки на етапі формуального експерименту практикувалося виконання курсантами дослідницьких завдань та дослідницьких проєктів, які передбачали спостереження і вивчення нових і відомих фактів, аналіз і систематизацію результатів власних досліджень і спостережень. Завдяки дослідницькій діяльності здобувачі освіти дізнавалися більше про історію видів спорту, про медико-біологічні проблеми спортивної діяльності, традиції рукопашного бою, становлення поглядів на здоров'я, філософію оздоровлення людини, користь здорового способу життя тощо.

Щодо оздоровчих заходів, які проводилися з курсантами і слухачами, то під час проведення формуального етапу експерименту застосовувалися переважно фізичні вправи аеробного характеру з метою відпочинку, переключення з одного виду діяльності на інший, наприклад ігрові естафети, туристичні естафети, рухливі ігри на свіжому повітрі, купання у басейнах чи природних водоймищах, участь у масових естафетах й пробігах у паркових зонах і лісах, участь у заходах дня здоров'я, дня бігуна тощо. Метою участі у таких заходах є підвищення емоційності, створення позитивної і сприятливої атмосфери, стимулювання фізичного саморозвитку та майстерності тощо.

Залучення курсантів і слухачів до занять різними видами спорту поєднувалося із застосуванням індивідуального підходу до моделювання і проведення занять з урахуванням вікової групи, фізичного стану, спортивних досягнень і освітньої спеціалізації здобувачів освіти. Реалізація цієї педагогічної умови безпосередньо пов'язана з індивідуальним обліком результатів фізичної підготовки та спортивних досягнень курсантів і слухачів із застосуванням електронного журналу. Для реалізації зазначеної педагогічної умови під час формуального етапу експерименту проведено тренінг-семінар з науково-педагогічними працівниками, який мав на меті актуалізувати у викладачів знання, уміння і навички щодо вибору і застосування на заняттях засобів і методів навчання та виховання, засобів і методів фізичної підготовки, що забезпечують максимальну доступність навчального матеріалу для курсантів і слухачів з урахуванням їхньої вікової групи, фізичного стану, спортивних досягнень і освітньої спеціалізації.

Під час формуального етапу експерименту розвиток професійної майстерності викладачів дисциплін фізичної підготовки, застосування сили та особистої безпеки здійснювався за планом підвищення кваліфікації на рік, а також поза планом. Щодо форм розвитку професійної майстерності, то у дослідженні було реалізовано інституційну (очну, заочну, дистанційну, мережеву), а також дуальну (на робочому місці під керівництвом професійних експертів, тренерів і фахівців спортивної галузі) форми. Для поліпшення якості неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів з викладачами дисциплін фізичної підготовки, застосування сили та особистої безпеки проводилося відповідне навчання за програмою підвищення кваліфікації, яке передбачало серед іншого участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах, а також стажування (у інших ВВНЗ та ЗВО, в Адміністрації ДПСУ, органах охорони державного кордону).

Ще одна педагогічна умова передбачала комплексну інтеграцію змісту дисциплін фізичної підготовки, особистої безпеки та застосування сили зі змістом загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін. Під час дослідження ця педагогічна умова була реалізована у декілька етапів. На першому – здійснено відбір змісту професійно орієнтованих дисциплін (прикордонного та загальновійськового та військово-спеціального спрямування), навчальні плани яких враховують специфіку оперативно-службової та оперативно-бойової діяльності органів та підрозділів охорони державного кордону. На другому етапі сформовано зміст навчальних дисциплін. До цього процесу залучалися фахівці, які представляють Місію Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові

та Україні (EUBAM), Міжнародну організацію з міграції (МОМ) та Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу (Frontex). З огляду на це зміст професійно орієнтованих дисциплін узгоджується з Уніфікованою програмою підготовки прикордонників країн ЄС.

На третьому етапі відбувалася апробація комплексної інтеграції змісту дисциплін фізичної підготовки, особистої безпеки та застосування сили зі змістом загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін. Це відбувалося, наприклад, під час комплексних практичних занять з вогневої підготовки, особистої безпеки та застосування сили, екологічної безпеки державного кордону та тактичної медицини.

Щодо запровадження елементів сучасної спортивної дидактики, то йдеться передусім про чітке дотримання специфічних принципів спортивного тренування. З огляду на це під час ранкової зарядки, спортивно-масової роботи і планових занять забезпечувався принцип спрямованості на досягнення найвищих результатів шляхом використання найбільш ефективних засобів і методів тренування, постійній інтенсифікації тренувального процесу і змагальній діяльності та оптимізації режиму життєдіяльності. Інші вимоги цього принципу, зокрема застосування спеціальної системи харчування, відпочинку і відновлення тощо в умовах ВВНЗ реалізувати досить складно, оскільки військовослужбовцям встановлені чіткі норми щодо харчування та часу для відпочинку. Разом з тим під час дослідження, коли відбувалися інтенсивні тренування курсантів і слухачів, після здійснення ними марш-кидків, кросової підготовки тощо було організовано додаткове харчування для курсантів, а також надано час для додаткового відпочинку.

Система неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів передбачала також впровадження ІКТ, цифрових засобів, соціальних мереж, мобільних додатків і Інтернет у процесі неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів. Для реалізації цієї педагогічної умови акцент було зроблено на створенні і використанні програм контролю і самоконтролю теоретичних і методичних знань з дисциплін «Фізичне виховання, особиста безпека та застосування сили» та «Фізична підготовка»; навчальних мультимедійних презентацій; створенні і використанні баз даних; використання інформаційних технологій для обслуговування тренувального процесу та спортивних змагань; застосуванні автоматизованих методів діагностики фізичного стану військовослужбовців; організації дистанційного навчання; використання інформаційних технологій в організації та проведенні наукових досліджень.

Після завершення формувального етапу педагогічного експерименту було здійснено повторну діагностику стану сформованості фізичної підготовленості курсантів і слухачів за визначеними критеріями (психолого-аксіологічним, предметно-інструментальним, поведінково-компетентнісним та індивідуально-функціональним) із застосуванням їхніх показників. Для отримання кількісних даних використовувалися такі ж методи, що й на констатувальному етапі педагогічного експерименту та під час вхідного контролю перед початком формувального етапу.

Отримані результати дозволяють констатувати, що на тактичному рівні військової освіти значення середніх балів за критеріями фізичної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників перед початком та наприкінці формувального етапу експерименту в контрольній групі показали динаміку на рівні 0,229 бали, а в експериментальній на рівні 0,619 бали.

Спостерігається також суттєве покращення результатів у слухачів експериментальної групи (оперативний рівень військової освіти). Зокрема значення середніх балів за критеріями фізичної підготовленості перед початком та наприкінці формувального етапу експерименту в контрольній групі показали динаміку на рівні 0,426 бали, а в експериментальній – на рівні 0,937 бали.

Загалом результати аналізу та порівняння даних, отриманих на початку та наприкінці формувального етапу експерименту дозволяють стверджувати, що за психолого-аксіологічним критерієм відбулися позитивні зрушення в експериментальних групах за всіма показниками. Якщо на початку у 18,45 % курсантів на низькому рівні виявлялося прагнення до опанування вміннями і навичками особистої безпеки, а на високому – в 16,88 %, то після формувального етапу з низьким рівнем було 6,95 %, а з високим – 25,06 %.

Щодо слухачів, які навчалися на оперативному рівні військової освіти, то перед початком формувального етапу експерименту лівова частка учасників показала середній і достатній рівні прагнення щодо розвитку фізичної витривалості, фізично-вольових властивостей, загальної фізичної та спеціальної фізичної підготовленості. Ціннісне ставлення до занять з фізичної культури і спорту та ціннісне ставлення до здорового способу життя на високому рівні сформованим виявилось у 10,53 % та 14,47 % відповідно. Після формувального етапу експерименту з низьким рівнем за психолого-аксіологічним критерієм виявилось лише 7,14 % учасників ЕГ, а з високим 42,86 % слухачів.

Подібна ситуація спостерігається і за іншими критеріями та показниками. Так, наприклад, якщо до початку формувального етапу експерименту за предметно-інструментальним критерієм (відображає наявність знань теоретичних основ фізичної культури і спорту; нормативних документів,

що регламентують організацію і проведення фізичної підготовки у ДПСУ; методики проведення занять з фізичної підготовки з персоналом та спортивно-масової роботи в підрозділах ДПСУ; особливостей застосовування фізичної сили і спеціальних засобів у визначених законодавством випадках; принципів здорового способу життя і вимог особистої та громадської гігієни; особливостей застосовування спеціального обладнання та інвентаря під час проведення всіх форм фізичної підготовки) на низькому рівні було зафіксовано 22,99 % курсантів експериментальної групи, а на високому 15,51 %, то після формувального етапу курсантів з низьким рівнем було 6,90 %, а з високим – 34,48 %.

За показниками поведінково-компетентнісного критерію після формувального етапу експерименту спостерігається також позитивна динаміка щодо розвитку всіх компонентів фізичної підготовленості курсантів і слухачів експериментальних груп.

Отже, результати дослідно-експериментальної роботи з експериментальної перевірки дієвості запропонованої системи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти, результативності педагогічних умов і технології їх впровадження в освітній процес ВВНЗ підтвердили правильність висунутої гіпотези.

Перспективним для подальших розвідок є підготовка методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам щодо неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти.

Список використаних джерел

1. Андрус А. С. *Удосконалення фізичної підготовки багатоборців військово-спортивного комплексу* : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вихов. і спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». Львів, 2006. 22 с.
2. Антоненко, В. Ф. *Формування потреби фізичного самовдосконалення у майбутніх офіцерів- прикордонників*: автореф. дис... канд. пед. наук: 20.02.02; Хмельницький, Академія прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького, 1998. 20 с.
3. Багас О., Ковальчук Р., Неділько А. Вплив рівня фізичної підготовки на самопочуття і розумову працездатність військовослужбовців. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. серія: психологічні науки.* № 1(9) 2018, с. 17–25.
4. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. *Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід* : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.
5. Волошин В. Д. *Формування умінь застосування спеціальних засобів і зброї майбутніми офіцерами-прикордонниками у процесі фахової підготовки*: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького, 2018. 20 с.
6. Литвин А. В. *Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня.* Львів : СПОЛОМ, 2014. 76 с.
7. Мельников А. В. *Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного виховання особового складу*: автореф. дис. ... д. пед. наук : 13.00.04 Хмельницький, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького, 2020. 40 с.
8. Наговіцин О. П. Особливості проведення військової підготовки у країнах НАТО та збройних силах США. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21–22 листопада 2019 р.), Національний університет оборони України імені Івана Черняховського. Київ : НУОУ, 2019. 416 с.
9. Пронченко К. В. *Теоретичні і методичні засади навчання гирьового спорту курсантів військових закладів вищої освіти у процесі фізичного виховання* : дис...д-ра пед. наук : 13.00.04 Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова. Житомир, 2018. 687 с.
10. Скворок І. М. Підготовка офіцерів запасу в зарубіжних країнах. *Військова освіта.* 2013. № 1. С. 207–216. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vios_2013_1_26.pdf.
11. Шумовецька С., Діденко О., Луцький О. Професійна підготовка співробітників прикордонної служби Сполучених Штатів Америки та Європейських країн. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки,* 2021. 25(2), с. 207–224. URL: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v25i2.792>

References

1. Andres A. S. *Udoskonalennia fizychnoi pidhotovky bahatobortsiv viiskovo-sportyvnoho kompleksu* : avtoref. dys. ... kand. nauk z fiz. vykhov. i sportu : [spets.] 24.00.01 «Olimpiyskyy i profesiynyy sport». Lviv, 2006. 22 s.
2. Antonets, V. F. *Formuvannya potreby fizychnoho samovdoskonalennia u maibutnikh ofitseriv- prykordonnykh*: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 20.02.02; Khmelnytskyi, Akademiia prykordonnykh viisk Ukrainy im. Bohdana Khmelnytskoho, 1998. 20 s.
3. Bahas O., Kovalchuk R., Nedilko A. Vplyv rivnia fizychnoi pidhotovky na samopochuttia i rozumovu pratsezdatsnist viiskovoslužbovtiv. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. seriia: psykholohichni nauky.* № 1(9) 2018, s. 17–25.
4. Vozniuk O. V., Dubaseniuk O. A. *Tsilovi oriientyry rozvytku osobystosti u systemi osvity: intehratyvnyi pidkhid* : monohrafiia. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. 684 s.

5. Voloshyn V. D. *Formuvannia umin zastosuvannia spetsialnykh zasobiv i zbroi maibutnimy ofitseramy-prykordonnykamy u protsesi fakhovoi pidhotovky*: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Khmelnytskyi, Nats. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy im. Bohdana Khmelnytskoho, 2018. 20 s.
6. Lytvyn A. V. *Metodolohichni zasady poniattia «pedahohichni umovy»: na dopomohu zdobuvacham naukovooho stupenia*. Lviv : SPOLOM, 2014. 76 s.
7. Melnykov A. V. *Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do fizychnoho vykhovannia osobovoho skladu*: avtoref. dys. ... d. ped. nauk : 13.00.04 Khmelnytskyi, Nats. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy im. Bohdana Khmelnytskoho, 2020. 40 s.
8. Nahovitsyn O. P. Osoblyvosti provedennia viiskovoi pidhotovky u krainakh NATO ta zbroinykh sylakh SShA. *Suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku fizychnoi pidhotovky i sportu u Zbroinykh Sylakh Ukrainy, pravoookhoronnykh orhanakh, riaduvaynykh ta inshykh spetsialnykh sluzhb na shliakhu yevroatlantlychnoi intehtatsii Ukrainy*: materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, 21–22 lystopada 2019 r.) Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. Kyiv : NUOU, 2019. 416 s.
9. Prontenko K. V. *Teoretychni i metodychni zasady navchannia hyrovoho sportu kursantiv viiskovykh zakladiv vyshchoi osvity u protsesi fizychnoho vykhovannia* : dys...d-ra ped. nauk : 13.00.04 Zhytomyrskyi viiskovyi instytut imeni S. P. Korolova. Zhytomyr, 2018. 687 s.
10. Skvorok I. M. Pidhotovka ofitseriv zapasu v zarubizhnykh krainakh. *Viiskova osvita*. 2013. № 1. S. 207–216. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vios_2013_1_26.pdf.
11. Shumovetska S., Didenko O., Lutskey O. Profesiina pidhotovka spivrobotnykiv prykordonnoi sluzhby Spoluchenykh Shtativ Ameryky ta Yevropeiskykh krain. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: pedahohichni nauky*, 2021. 25(2), s. 207-224. URL: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v25i2.792>